

Skötselplan för naturreservatet Gripsholms Hjorthage

1. Syfte med säkerställande och skötsel

Syftet med reservatsbildningen är att:

- bevara den biologiska mångfalden som är knuten till de gamla träden som växer i öppna miljöer, framförallt ek och lind, men även övriga gamla träd.
- återställa och nyskapa värdefulla livsmiljöer för rödlistade och andra hotade arter
- säkra gynnsam bevarandestatus för Natura 2 000- objektet "trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ" (9070) samt för den enligt EU:s habitat-direktiv prioriterade arten läderbagge.
- gynna sydsläntfloran i reservatets södra delar
- bevara hjorthagens stora betydelse som enda kvarvarande hjorthägn inom ett kungligt slottsområde och djurgård
- bevara och långsiktigt vårda och förnya områdets trädbevuxna hagmarkslandskap med ek, lind m.m.
- bevara och förtydliga spår och rester av den engelsk- romantiska, promenadparken i området

Syftet skall nås genom att :

- hagmarkerna hävdas genom hjortbete
- viss frihuggning av ek, framförallt grova äldre träd, men även yngre för att sörja för förnyelse
- varsamma gallringar i ekbestånden
- underlätta för yngning av ek
- trädvård och eventuellt hamling av lind, långsiktig förnyelse samt frihuggning av lind och förnyelse

2. Beskrivning

2.1 Administrativa data

Objektnamn:	Gripsholms Hjorthage
Objektnummer:	04-02-082
Skyddsform:	Naturreservat
Kommun:	Strängnäs
Församling:	Mariefred
Fastighet:	Del av Gripsholm 1:1
Markägare:	Statens fastighetsverk
Förvaltare:	Gripsholms Slottsförvaltning/ Statens

Datum

2001-06-15

Naturgeografisk region:	fastighetsverk Nr 24, Svealands sprickdalsterräng med lerslätter och sjöbäcken
Kulturgeografisk region:	Centralbygden i Södermanlands län
Lägesbeskrivning:	Ca 1 km sydväst om Mariefred
Topografisk karta:	10H Strängnäs SO
Ekonomisk karta:	107 45 och 107 46
ID-punkt:	65710007/ 1579894
Gräns:	Områdets gräns är markerad med heldragen linje på beslutskartan
Areal:	48,6 ha, enbart land
Status:	Beteckning:
- Natura 2000	SE0220085 enligt habitatdirektivet
- Riksintresse	Beläget inom riksintresseområde för kulturminnesvården
Naturvårdsprogram	Klass I, högsta naturvärde
Markslag och naturtyper:	Areal
Ekhagar	ca 33,6 ha
Barrblandskog	ca 6 ha
Hällmarkstallskog	ca 2 ha
Åker/ Ängsmark	ca 7 ha
Naturtyp enligt Natura 2000:	9070 (trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ) ca 41,6 ha
Art enligt EU:s habitatdirektiv:	läderbagge
Prioriterade bevarandevärden:	betade hagmarker
- Naturtyper	växt- och djurarter
	artrika stagg- gräsmarker på silikatsubstrat, 6230 enligt EU: habitatdirektiv
- Strukturer (landskapselement)	gamla, grova, döda ekar och lindar
- Växt- och djursamhällen	ryggradslösa djur, lavar och svampar
- Arter	läderbagge
- Friluftsliv	
- Kulturmiljö	

2.2 Historisk och nuvarande markanvändning

Hjorthagen har sedan 1600- talet utgjort fodermarker för Gripsholms Kungsladugård. Gården bildades av de tre bondbyarna Marsta, Finsta och Betsby. Dess historia kan följas tillbaka till 1200- talet. Gården har alltid tillhört slottet och försåg förr i tiden hovhållningen med förnödenheter. Till gårdens betesmarker hörde Hjorthagen. På 1860- talet lät kung Karl XV anlägga Hjorthagen som en kombinerad promenadpark och djurgård. Den ändrades till hjorthägn omkring 1890 för att ta emot hjortar från det kungliga jaktområdet Hjorthagen vid Värtahamnen på Norra Djurgården i

Stockholm som började bebyggas i början av 1900- talet. Då flyttades hjortarna i stället till hjortparken på Gripsholm, som därmed kom att utgöra fortsättningen på de kungliga jaktparkstraditionerna. Växthus och omfattande fruktodlingar anlades vid sekelskiftet. 1897 anlades den stora fruktträdgården på en tidigare åker inom Hjorthagen. Fruktträden utgjordes till största delen av äpplen, men även plommon och körsbär odlades. Det sista stora äppelåren var 1970-71. Därefter ansågs odlingarna inte lönsamma längre, varför verksamheten upphörde och träden sågades ner. I dag används hela reservatområdet som betesmark för ca 100 dovhjortar. Området är också ett populärt strövområde både för de lokalt boende och det stora antalet besökande till Gripsholms slott.

2.3 Beskrivning av bevarandevärden

Biologiska bevarandevärden

Större delen av reservatsområdet utgörs av värdefulla ekhagar med stort inslag av grova, vidkroniga gamla ekar. Många av ekarna är ihåliga. Reservatets främsta biologiska bevarandevärden är de gamla träden, främst ek och lind som utgör viktiga livsmiljöer för många sällsynta lavar/svampar och insekter. Fynd har gjorts av den rödlistade läderbaggen, som är en prioriterad art enligt EU: s habitatdirektiv. Arten har endast konstaterats på några få platser i länet. Det är framförallt fyndet av läderbaggen som är huvudskälet till att området skyddas som naturreservat. Läderbaggen har stor betydelse som indikator för värdefulla naturmiljöer. Där det finns läderbagge finns också en mängd andra krävande arter som lavar, svampar och insekter. Förutom läderbaggen har en stor mängd andra arter knutna till gamla solexponerade ädellövträd konstaterats.

Följande rödlistade lavararter har påträffats i området: blyertslav, skuggorangelav, brun nållav, gul dropplav, gammelekslav, silverlav, rosa skärelav, rödbrun spiklav, lugnlav och bårdlav.

Bland rödlistade insektsarter som noterats kan nämnas, brokig barksvartbagge, gammelek klokrypare, brun trämyra, skeppsvarvsfluga, läderbagge och ekmulmbagge.

Flera fladdermusarter har också påträffats.

Området har därför höga botaniska och entomologiska värden.

Kulturhistoriska bevarandevärden

Hjorthagen har stora kulturhistoriska värden knutna till Gripsholms slott. Området har i stor utsträckning karaktär av landskapspark som utvecklats från slutet av 1700-talet med Gustav III:s stigsystem till Karl XV:s promenadpark på 1860- talet. I anslutning till den gamla fruktplantagen förekommer också områden med planterad bok. I området finns kulturspår i form av en fornborg, ett gravfält, ett ordensemblem i gjutjärn samt äldre promenadvägar och byggnadsrester.

Hydrologiska bevarandevärden

Ett visst hydrologiskt intresse har den lilla vattenreservoar som bildats genom att utströmmande grundvatten från omgivande marker tränger fram i de lägst belägna delarna, strax söder om den planterade granskogen i reservatets södra delar.

Intressen för friluftsliv/forskning/utbildning

Sedan långt tillbaka har åtgärder vidtagits för att underlätta allmänhetens vistelse i området. Förutom de gamla promenadstigarna finns också platser där parkbänkar har placerats ut längs stigarna. I anslutning till utsiktspunkten, nära huvudingången i reservatets nordöstra del, finns några sopsäckar utplacerade. Intill träbyggnaden vid den sydöstra delen av den gamla fruktodlingen, finns också några enklare träbord med bänkar uppställda, både utanför byggnaden och under tak.

Reservatet bedöms vara av stort intresse för forskningen. Skälet till detta är i första hand de gamla grova solexponerade ekarna i området. Att följa utvecklingen av de växt- och djurarter som är beroende av dessa gamla ekar och då framförallt läderbaggen, där Sverige har ett särskilt stort ansvar, är en viktig uppgift.

Prioriterade bevarandevärden

Det högst prioriterade bevarandevärdet inom naturreservatet är naturtypen "trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ" (9070) enligt EU:s habitatdirektiv.

Bevarandet av livsmiljön för läderbaggen och andra rödlistade skalbaggsarter som är beroende av denna naturtyp har högsta prioritet.

Rangordnade bevarandevärden	Internationell status	Nationell status	Regional status	Lokal status	Ingen status
1. Betade hagmarker	x	x	x	x	
2. Växt och- djurarter	x	x	x	x	
3. Kulturmiljö (Djurgård med kungliga hjortar)	x	x	x	x	
4. Friluftsliv			x	x	

Referenser

Antonsson Kjell, Läderbaggen – ekologi och skötsel av livsmiljön, Naturvårdsverket 1998

Lantmäterimyndigheten i Södermanlands län, Fastighetsrättslig utredning med anledning av förslaget om naturreservat för Gripsholms Hjorthage, (2000-12-15)

Molitor Björn & Sandberg Hans. Hjortar, ett alternativ vid skötsel av betesmark, WWF rapport 2001.

Statens Fastighetsverk, Vårdprogram för markområdena vid Gripsholms slott samt förslag till åtgärder, 1998

Sörmlandsbygden 1988:1, Södermanlands hembygdsförbunds årsbok

3. Indelning och beskrivning av skötselområden

Området är indelat i tre skötselområden. Principen för indelningen i skötselområden är att områden med likartad skötsel skall tillhöra samma skötselområde. Skötselområdena och beteckningarna framgår av bifogade skötselplanekarta. Eftersom hela naturreservatet ligger inom hjorthägnat, finns inga områden inom reservatet som är undantagna från bete, bortsett från ett fåtal ytor som är eller kommer att vara stängslade för att underlätta föryngring.

Skötselområde SB (Skog med betesdrift och skötsel av träd- och buskskikt), 34 ha

Beskrivning av skötselområdet

Detta skötselområde utgör huvuddelen av naturreservatet och domineras av betade hagmarker med gammal delvis grov ek. Inom området finns även andra naturtyper som hållmarkstallskog, områden med mera öppna ytor, ett område med betydligt yngre, tätbevuxet ekbestånd, samt ett planterat 40 till 50-årigt granbestånd.

Ekarna står ganska tätt, men inte så tätt att de konkurrerar negativt med varandra. Många av dessa ekar har ett stort inslag av döda eller döende grenar i kronan, vilket kan tyda på att de kan ha drabbats av någon form av sjukdom.

Vissa ekar är också helt döda, troligen drabbade av den s.k. ekdöden.

Några ekplantor har planterats på trädfria ytor inne i det äldre ekbeståndet och har inhägnats till skydd mot hjortbetet. I den norra delen av den bergsrygg som ligger i områdets nordöstra del finns även inslag av andra trädslag som lönn och björk. Både i reservatets norra och södra delar finns öppna partier där gräset slås med slätterbalk. Mellan de båda höjdryggarna i området är terrängen småkuperad och bevuxen med delvis grov ek, varav vissa av dem förefaller vara betydligt äldre än 200 år. En ca 10 meter hög granhäck är planterad mot det öppna markområdet söder därom, skötselområde KB och har tidigare haft till syfte att skydda den fruktodling som tidigare fanns på denna yta mot nordliga vindar. Söder och sydost om denna öppna yta finns partier med både öppna och trädbevuxna ytor. Bl.a. finns några mindre partier med bok och alm. En mycket grov och vidkronig s.k. sparbanksek finns söder om den gamla fruktodlingen. Sydväst om den gamla fruktodlingen finns ett område som används för kompostering av växtavfall och upplagsplats för nedfallna grenar eller annan död ved. Strax norr därom finns ett ca 50-årigt ekbestånd. Detta

område är det enda inom hela reservatsområdet som hyser ett jämnårigt bestånd av yngre ek. Trädsiktet är här tätt, varför träden har tendens att bilda långa och smäckra stammar med svagt utvecklad krona. Genom att träden står så tätt har solljuset svårt att tränga igenom det täta lövverket på sommaren vilket är till nackdel för de arter som lever på solexponerade stammar. Området väster om den stig som går ungefär mitt i reservatet i nord-sydlig riktning präglas till viss del av en markant höjdrygg. Hela området är mer eller mindre skogsbeklätt, bortsett från en ca 1 hektar öppen yta som tidigare varit barrskogsbevuxen, men som stormfölls i samband med höststormarna i slutet på 1960- talet. I den nordöstra, lägst belägna delen av denna kala yta finns ett område där grundvatten från omkringliggande höjdparter tränger fram som artesiskt vatten och har bildat en ca 200 m² stor vattenreservoar. Intill denna vattensamling finns ett mindre inhägnat område som är skyddat från bete. Inom hägnet finns bl.a. rikligt med små ekplantor. Detta visar betydelsen av att hägna in de områden man vill föryngra. Strax intill vattenreservoaren finns ett planterat tätt granbestånd i en ålder av ca 45 år. Det täta granbeståndet är ett välbesökt och uppskattat skydd för hjortarna vid dåligt väder. Längs höjdryggens sydvästsluttning, huvudsakligen nordväst om fornborgen, finns enstaka gamla grova granar. Längst i nordväst, mellan gångstigen och reservatsgränsen finns en öppen gräsyta bevuxen med ett fåtal grova ekar.

Länsstyrelsen har bedömt att hela detta skötselområde har förutsättningar att beviljas s.k. tilläggsersättning inom ramen för EU: s miljöstöd för jordbruket, bortsett från det yngre ekbeståndet väster om den gamla fruktplantagen, som kräver en viss genomhuggning för att kunna komma ifråga för detta stöd.

Skötselområde KB (kultiverade betesmarker med naturvårdsinriktad betesdrift)
5,9 ha

Beskrivning av skötselområdet

Detta skötselområde utgörs av den öppna ytan som tidigare använts för fruktodling. Området hyser för närvarande inte några påtagliga naturvärden, men den öppna ytan är ett viktigt komplement till de ekbevuxna hagmarkerna för bl.a. många insektsarter och fjärilar som är beroende av tillgången till öppna ytor i anslutning till lövskogsområden. Dessutom bidrar ytan till att skapa en mer omväxlande natur i reservatet. Mot norr avgränsas detta skötselområde av en granhäck och mot söder av den promenadväg som går runt större delen av reservatet.

Skötselområde ST (Skog med begränsad skötsel i träd och buskskikt) 9,7 ha

Beskrivning av skötselområdet

Detta skötselområde utgörs av vissa delar av de skogsbeklädda höjdparterna i reservatets sydvästra och nordvästra delar och ett barrskogsbevuxet höjdområde däremellan. På de högsta partierna inom de södra delarna av höjdryggen i reservatets sydvästra del samt i sluttningen mot sydväst, finns ett gammalt högvuxet bestånd av

tall. Området är bevuxet med både löv- och barrträd i olika åldrar. Längst i nordväst, framförallt inom de mera blockbundna partierna av området, påträffas gamla lindar. Vissa av dem bär tydliga spår av hamling. Det barrskogsbevuxna området norr om fornborgen utgörs till stor del av hållmarkstallskog.

4. Mål och åtgärder för skötselområden

4.1 Kvalitetsmål och gynnsam bevarandestatus

Syftet med formulering av kvalitetsmål är att få ett mått på gynnsam bevarandestatus för prioriterade bevarandevärden. Genom att välja lämpliga indikatorer och för dem precisera kvantitet och kvalitet ska man kunna få ett mått på om skötseln av ett område uppfyller syftet med reservatet.

Inom skötselområde SB skall den areal som är anmäld till Natura 2 000, (trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ) om 10 år ha minst samma areal som den har år 2001.

Antalet mulmekar inom området skall vid kommande inventeringstillfällen vara minst lika många som det är år 2001.

4.2 Skötselmål

Målet för skötseln inom hela reservatet, men framförallt inom skötselområde SB är, att säkra livsmiljön för läderbaggen och andra arter knutna till gamla grova ekar växande i öppna miljöer, samt att bevara områdets park-och hagmarkskaraktär .

Generella riktlinjer och åtgärder

- Hela reservatsområdet skall även i fortsättningen betas av hjortdjur.
- Gallring skall företas i det yngre ekbeståndet för att skapa bättre förutsättningar att utveckla spärrkroniga ekar.
- Viss avverkning av ek skall utföras på lämpligt sätt även i övriga hagmarker då det bedöms nödvändigt, för att äldre ekar i större utsträckning skall kunna stå solitärt och solexponerat.
- Trädvård och viss hamling av en del lindar utförs liksom långsiktig förnyelse på vissa platser.
- För att garantera föryngring av ädellövträd måste olika former av föryngringsåtgärder prövas som tex. plantering + stängsling eller självföryngring + stängsling
- Omkullfallna träd och nedfallna grenar skall lämnas kvar i den utsträckning som är förenligt med övriga syften med reservatet. Lättast att tillgodose detta är i hagmarkerna i områdets centrala och sydvästra delar.
- Vindfälln eller grenar som fallit ner över promenadvägarna eller liknande platser, bör helst transporteras till någon annan del av reservatet i stället för att brännas eller upparbetas. Viss varsamhet med denna hantering skall dock

iakttas så länge symptom på ekdöd finns och dess totala orsaksbild är klarlagd

- Döda stående träd bör också lämnas om det inte är till olägenhet för något annat syfte i reservatet.
- Underlätta möjligheterna till etablering av ett glest buskskikt inom vissa delar av reservatet t.ex. nypon, hagtorn eller slån, dels till nytta för många fåglar och insekter dels för att underlätta ekföryngring.

5. Information, friluftsliv och turism

Informationsskyltar om reservatet kommer att sättas upp på tre platser, vars lägen framgår av kartan i skötselplanen. Eftersom EU:s fond Life- Natur är med och delfinansierar skötseln av detta naturreservat, skall alla informationsskyltar och broschyrer angående reservatet innehålla information om Life- fonden och Life-logon skall presenteras i dessa trycksaker.

Anlagda promenadstigar slingrar sig både runt och genom området. Parkbänkar finns utställda på vissa ställen efter stigarna. Några sopsäckar finns också utställda vid speciellt välbesökta ställen. Då reservatet ligger nära Mariefred och turistmålet Gripsholms slott har området blivit ett populärt strövområde både för de lokalt boende och det stora besökarantalet till Gripsholms slott.

6. Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder

Skötselåtgärd	När	Var	Vem	Prioritet	Finansiering
årligt bete		inom hela reservatet		högsta	EU- stöd
gallring i ekskogen	snarast	det yngre ekbeståndet väster om den fd fruktplantagen	reservatsförvaltaren	högsta/hög	Lifemedel Vårdanslaget
ljushuggning kring utvalda ekar	påbörjas efter hand	där det anses erforderligt	reservatsförvaltaren	hög	Vårdanslaget
plantering av ek	årligen	utvalda öppna ytor	reservatsförvaltaren	hög	Vårdanslaget

7. Tillsyn, dokumentation och uppföljning

7.1 Tillsyn

Förvaltaren har daglig tillsyn över området och hjortarna.

7.2 Dokumentation av utförda skötselåtgärder

Förvaltaren skall föra anteckningar över utförda skötselinsatser under året och sammanställa detta i en årsrapport som överlämnas till länsstyrelsen efter överenskommelse.

7.3 Uppföljning av skötselmål

Uppföljningen av skötselmålen görs av naturvårdsförvaltaren och redovisas till Statens fastighetsverk och Länsstyrelsen i samband med årsrapporten.

7.4 Uppföljning av kvalitetsmål

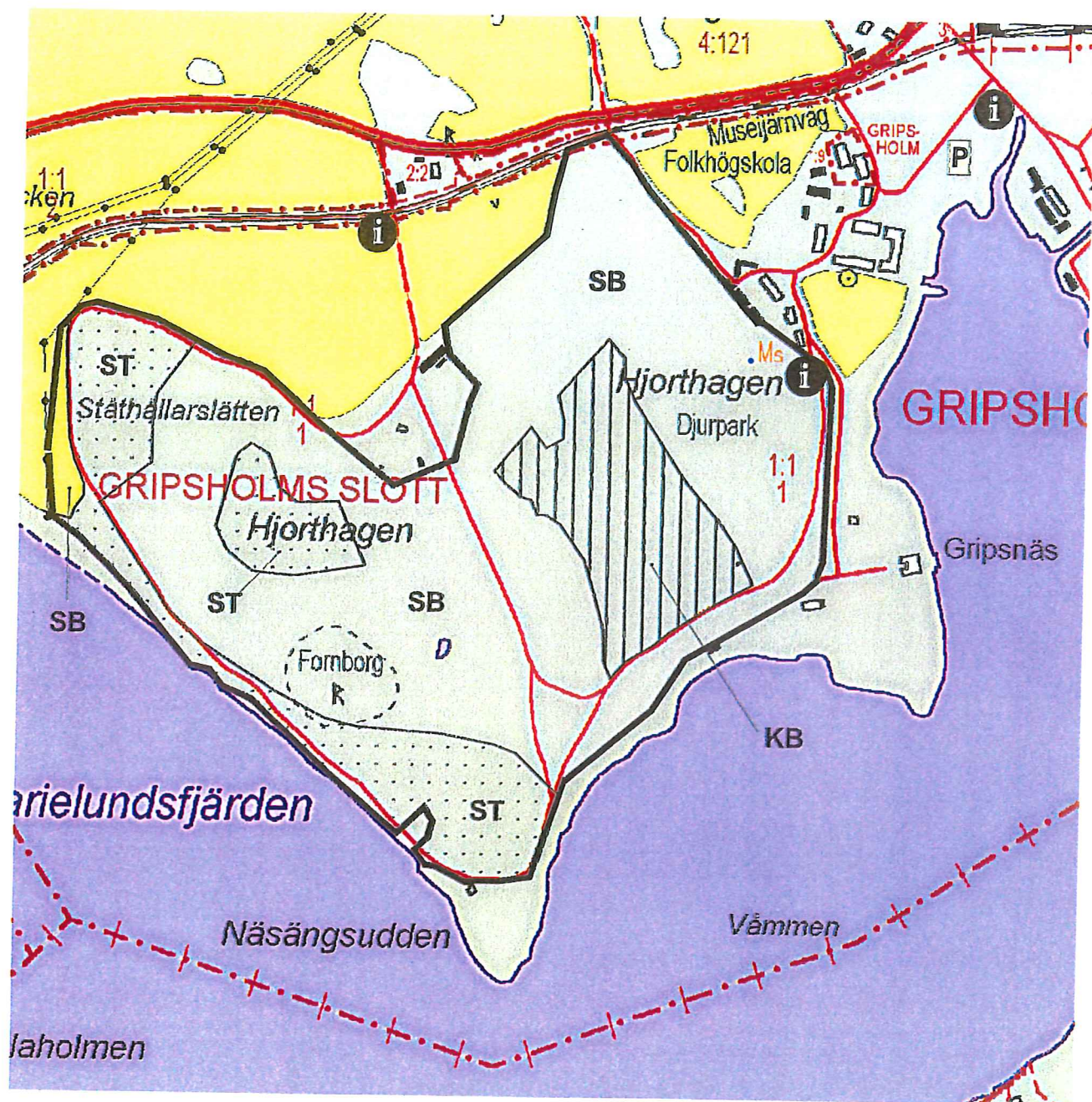
Länsstyrelsen är huvudansvarig för uppföljningen. Dokumentation av antalet mulmekar i reservatet skall utföras vart 5: te år. Både förekomsten av lavar och fladdermöss dokumenteras och följs inom ramen för länsstyrelsens miljöövervakning

7.5 Uppföljning av kostnader

Länsstyrelsen ansvarar för att kostnaden för skötseln av reservatet inte överstiger de tilldelade medlen.

8. Kostnader och finansiering

Åtgärd	Finansiering
Utmärkning av reservatets gränser	Vårdanslaget
Informationsskyltar	Vårdanslaget
Uppföljning av kvalitetsmål	Vårdanslaget/ Miljöövervakning
Skötselåtgärder	Vårdanslaget
Årligt bete	EU:s miljöstöd
Uppföljning och dokumentation	Vårdanslaget

Teckenförklaring

- Gräns för naturreservatet
- SB Skog med betesdrift och skötsel av träd- och buskskikt
- ST Skog med begränsad skötsel i träd- och buskskikt
- KB Kultiverade betesmarker med naturvårdsinriktad betesdrift

Skala 1:8 000

- Parkeringsplats
- Informationstavla